

Előszó

Levelezés Yuval Harari klónrokonlélek doppelgängerről:

hortobágyi lászló

" Gyűlölöm ezt az ószeres patkányt. Előtte 20 évvel komoly tudósok által megírt, előrejelzett, beigazolódott tanulmányok hullarablója, felhígitott operett szerző, a tinglitangli trendek sikeres learatója, mások sorskönyveinek lerablója, egy doppelgänger fajzat, Becsületrend tulajdonos (hol van például Thomas Piketty?), de tán nem véletlen, hogy egy ilyen proli minőség ilyen proli sikert arat egy ilyen proller világban, ahol már csak ezek a meddő szimulákrumok érvényesülnek, kreativitás nulla, de "testük" tele van ragasztva mások "testrészeivel", lásd még Mérő Pajtást, ezek az összelopva felhalmozott társadalmi zsírt "táltosként" magukra kenve ahelyett, hogy rablott képességeiket és kasztpreferált lehetőségeiket egy új, valódi megoldás irányába vetítenék, ehelyett a meglévőt újratákolva próbálják azt a torkokon lenyomni, de általuk tematizálva és kinyírva minden alternatív variánst, a Rencert kondicionálók legveszélyesebb galandférgeiként..."

Az élő pénzéség - Mérő László könyvének kritikája

<http://thinkingandrioting.blogspot.hu/cimke/m%C3%A9r%C5%91%20%C3%A1szl%C3%B3>

Szerző: Alterina Közzétette 16:28- kor 12.01.29

Mérő László „Az élő pénz” című könyvének egy nem túl hízelgő kritikája, amelyben megpróbáljuk megmutatni a látszólagos objektivitás mögötti osztályérdekeket.

„A kunyhóban másképpen gondolkodnak, mint a palotában”

(Feuerbach, 1851)

A könyv központi gondolata, hogy a pénz (tőke) lényegében úgy viselkedik, mintha egyfajta élőlény lenne, amely reprodukálni akarja önmagát. A pénz és a gén önreprodukciós mechanizmusának logikája azonos, az evolúció törvényei mindkét esetben érvényesek. Az élőlények a gének túlélőgépeinek tekinthetők, hasonlóan a vállalatok a tőke túlélőgépei, ilyen értelemben a vállalatok is egyfajta élőlények. Azokat a dolgokat, amelyek önmagukat sok példányban létre akarják hozni (pl. gének, mémek, mónok), és ezért túlélőgépeket építenek, replikátoroknak nevezi. Végig úgy kezeli ezen absztrakt entitásokat, mint tudattal, akarattal rendelkező lényeket, ellenben pl. az emberrel, aki csak e lények eszköze arra, hogy megsokszorozzák önmagukat.

Az, amit a könyv elénk táal, egy absztrakt elmélet, egy nézőpont, amelynek a részletei önmagukban számunkra nem különösebben érdekesek. Ez a cikk nem is e gondolatok cáfolatával foglalkozik, de megjegyezzük, hogy a darwini elmélet alkalmazása a társadalomra, ill. a gazdaságra nem új gondolat, csak nem mindenki tartja ezt pozitívnak:

„Az alulmaradót kíméletlenül félrelökik. A darwini küzdelem ez az egyedi létezésért, a természetből hatványozott dühvel átvive a társadalomba. Az állat természeti álláspontja az emberi létezés csúcspontjaként jelenik meg.” [1]

Nem is foglalkoznánk azzal, hogy milyen, a valóságtól elrugaskodott ötletek jelennek meg egyes pihentagyúak elméjében, ha nem volna le olyan következtetéseket, ill. nem potyogtatna el - mintegy mellékesen – olyan gondolatokat, amelyeknek funkciója egyértelműen ideologikus: végső soron meg akarja győzni az olvasókat arról, hogy úgy cselekedjenek (pontosabban inkább ne cselekedjenek, maradjanak passzívak) ahogy a Mérő-féle vállalkozók érdeke megkívánja. Ezen gondolatok közül is csak néhányat ragadunk ki és bírálunk, az olyan állításokkal, mint „Egyik népnek, tájegységnek, utcának, családnak sem kell féltene a maga szeretett kultúráját a globalizációtól.” [378. o.] nem foglalkozunk, hiszen ennek igazságtartalmát mindenki meg tudja ítélni maga is, elég nyitott szemmel járni az utcán.

Ha valami számomra most sokkal többet ér, mint később, akkor - Mérő terminológiáját használva - magas az időpreferencia-rátám, hajlandó vagyok akár magas kamatot fizetni, hogy megkapjam. Így jár a példában Robinson is: hogy fejleszthesse a termelőeszközeit (hálót szőjön) kölcsönvesz Richsontól 150 tőkehalat,

ennek kamatait pedig egész életén át fizetheti vissza, de még így is jól jár, mert a hálóval sokkal több halat fog, mint eddig, és még kamatfizetés után is több marad neki. Azonban egyeseknek fenntartásai vannak az ilyen ügyletekkel (és így a világ haladásával) kapcsolatban:

„Az iszlám országokban elvileg tilos kamatot kérni – ez is mutatja, hogy ezekben a társadalmakban egészen másként viszonyulnak az időhöz, az „itt és most”-hoz, mint a nyugati világban. Különösen érdekesek e tekintetben a hagyományos zsidó törvények: nem szabad a családon belül kamatot kérni, de azon kívül helyénvaló. A családon belül nem érvényesülhetnek az egyes emberek személyes időpreferenciái, a társadalomban azonban már igen.” [24. o.]

Gyakori a polgári közgazdaságtanban, hogy teljesen figyelmen kívül hagyják azt, hogy egy eljárás hogyan alakult ki és hogyan vált tömegessé történelmileg, és olyan elméleti, a valóságból kiragadott példákat hoznak (Robinson!), amelyekből a tágabb, valóságos összefüggések nem érthetők meg. Ezt a nemes hagyományt követi Mérő úr is, ez több helyen felfedezhető a könyvben. **Az uzoratóke a történelem során hamarabb jelent meg, mint a termelő tőke.** Kölcsönöket a kapitalizmus előtt általában nem azért vettek fel az emberek, hogy fejlesszenek belőle, és hosszútávon meggazdagodjanak, hanem mert pl. olyan rossz volt a termés, hogy a pusztá létük került veszélybe. Ezeket, illetve ezek kamatait sokszor nem tudták visszafizetni, ilyenkor gyakori volt, hogy a kölcsön felvevője vagy a gyerekei a kölcsönadó rabszolgái lettek. Az adórszolgálat után nagy társadalmi elégedetlenséghez vezetett, pl. az ókori Görögországban. Tehát a kamatra való kölcsönzés általában nem fejlődéshez, hanem elnyomorodáshoz vezetett – minden bizonnyal ezért tiltja az iszlám a kamatszedést, nem azért, mert mások az időpreferenciák. Még tisztábban látszik ez a zsidók esetében (ha egyáltalán igaz, amit Mérő úr állít): ha **a saját családtagom nyomorba süllyed, az engem személyesen érint, balszerencsém nem használhatom ki a saját meggazdagodásomra, nem zsigerelhetem ki, egy idegent viszont igen, azért nem tartozok felelősséggel.**

Nézzük meg, hogyan jön létre Mérő elbeszélésében a bérmunka, a munkások osztálya és a tőke. Abból indul ki, hogy van Robinson, az elszigetelten, alacsony határfokkal termelő egyén, aztán jön egy termelőeszközökkel vagy csereértékkel (pénzzel) rendelkező valaki (Richson), megbeszéli, hogy az előbbi elkezd az utóbbinak dolgozni, és Robinson a korábbi sokszorosát termeli meg az új eszközökkel - mindkettejük megaláztatására. Azonban a valóságban az ember legalább százezer éve közösségekben, társadalomban él és termel. A kapitalizmus előtt a termelést végző emberek döntő többsége jobbágy volt, vagy néhányan kézműves mesterek.

Előbbieket sok helyen erőszakkal elzavarták a földjeikről, utóbbiak tönkrementek a tőkés konkurencia miatt. Marx a Tőkében részletesen ír azokról az intézkedésekről, amelyeket Nyugat-Európában hoztak, hogy biztosítsák a munkaerőt a tőkés számára: a visszaeső koldusokat például ki kellett végezni.

„Így a földjétől megfosztott, elűzött és csavargóvá tett falusi népességet groteszk és terrorista törvényekkel belekorbácsolták, -bélyegezték és kínozták abba a fegyelembé, amelyet a bér munka rendszere megkövetel.” [2]

A 827. oldalon említ egy példát, hogy egy Peel nevű tőkés 3000 munkást vitt Angliából Új-Hollandiába, hogy neki dolgozzanak, de végül mind otthagya, mivel arrafelé még volt elég szabad termőföld és inkább választották a kevésbé hatékony egyéni termelést, mint a tőkés uralmát. Vagyis a proletárok nem jókedvből lettek proletárrá, nem azért, mert belátták, hogy az új termelési forma hatékonyabb:

„A fejlődés kiindulópontja, amely a bér munkást és a tőkést létrehozta, a munkás szolgálata volt.” [3]

Tehát itt is egy példát láthatunk arra, amikor a polgári közgazdászok és ideológusok nem azt írják le, hogyan alakult ki a valóságban egy viszony, hanem kreálnak egy elméleti, idealizált világot, hogy a zavaró tényezőket kizárhassák. Hasonló figyelhető meg abban is, ahogy MÉRŐ a csere előnyeit ecseteli. Példájában egy ajándék szobabiciklit cserélnek egy ajándék sakk-készletre [133. o.]. Csakhogy az ilyen csere a jelenlegi (ártermelésen alapuló) társadalomban sokkal ritkább, mint a pénzért történő csere, gyakorlatilag kivételesnek tekinthető. Ez kicsit olyan, mintha az emlősök testfelépítésének tárgyalásakor a delfint vennék példának. Azonban vannak itt komolyabb gondok is:

„A csere ugyanúgy teremt új gazdasági értéket, mint az autógyár: célszerűbb formába rendezi a meglévő anyagokat.” „Ugyanúgy növelte a társadalomban meglévő értékek mennyiségét, más szóval: a társadalom együttes gazdagságát. [...] mindkét tárgy [...] hasznossága nagyobb, mint korábban volt [...] ezáltal növelte a csere a társadalom gazdagságát” „Közkeletű tévedés, hogy a csere akkor korrekt, ha egyenlő értékek cserélnek gazdát. A csere sohasem egyenlő értékek cseréje, ha az lenne, akkor semmi értelme sem volna.” [130. és 134. o.]

Megjegyezzük, hogy azt, hogy a termelés is csak a már meglévő anyagot rendezi át, Marx már jóval MÉRŐ előtt leírta [4], csak ő nem vont le belőle elhamarkodott következtetéseket, hanem becsületesen végigelemezte a termelési- és a

cserefolyamatot. Próbáljuk meg most mi is ezt – legalább vázlatosan - a Mérő-elméleten keresztül: tegyük fel, hogy a gyárban megtermelnek egy autót, a termelési költség pl. tízezer dollár. Az autó egyelőre a gyár raktárában áll sok ezer társával együtt. Mennyi ekkor az értéke? Mivel olyan helyen van, ahol nincs hasznossága, Mérő elmélete szerint nincs értéke. Tehát a gyár értéktelen dolgokat termelt, már csak az a kérdés, hogy miért termelte. Ezután az autót egy üzletbe szállítják, ahol pl. húszezer dollárért árulják. Mennyi ekkor az értéke? A hasznossága még mindig semmi, néha még le is kell porolni. De ha értéke nem változott, miért vette meg a kereskedő, és miért szállította az üzletébe? Végül az autót megveszi egy vásárló, aki aztán használja, így az ő feneké alatt már van értéke. Mekkora ez az érték és mikor keletkezett?

Sajnos úgy tűnik, Mérő tanár úr még nem hallott használati érték és csereérték közti különbségtételről, pedig ezekkel a fogalmakkal az általa tárgyalt probléma könnyen tisztázható. Csere (legalábbis rendszeres, üzletszerű csere) esetén egyenlő csereértékek cserélnek gazdát, de a kicserélt tárgyak használati értéke a különböző felek számára gyakran más és más. Ezt a különbségtételt Marx a Tőkében (a kapitalizmusról szóló egyik legismertebb műben) az első néhány oldalon tisztázza. **Azonban Mérő számára a kapitalizmust negatív fényben feltüntető írások nem léteznek, ezek közül a tőkéről szóló könyvében egyet sem idéz, így Marxot sem.**

Ha ezeket a fogalmakat használná, mindjárt kiderülne, hogy sem a gyárost, sem a kereskedőt nem az áruk használati értéke, hanem csereértéke érdekli. Pontosabban, árújuk minősége és hasznossága csak annyiban érdekli őket, amennyiben befolyással van arra, hogy a birtokukban lévő csereérték (a tőke) a lehető leggyorsabban növekedik-e vagy nem. Tehát a termelés és a kereskedelem célja nem a vásárlók elégedettsége és jóléte, ez esetleg egy eszköz lehet, a tőkefelhalmozás eszköze. Ennek ellenére Mérő szerint minden termelés növeli a jólétet:

„Minden újítás, ami bármilyen jószág (legyen az akár anyagi, akár szellemi vagy pszichológiai) termelését megkönnyíti, lejjebb tolja a kínálati görbét, ezzel növeli a társadalom összesített fogyasztói többletét, s így a jólétét is.” [151. o.]

Tehát ha valaki kitalálja, hogy lehet még hatékonyabban bombákat, heroint vagy mondjuk reklámokat gyártani-termelni, azzal a társadalom jóléte növekszik? Kik fogyasztják el e termékeket és miért? Biztos, hogy ezzel növekszik a jólétük? Egyáltalán, kinek az érdekében áll ezek termelése? Hogy biztosan elhiggyük, Mérő elmondja ugyanazt még egyszer, kissé bővebben:

„A tőke lehetővé teszi, hogy olyan termelési eszközök jöjjenek létre, amelyek hatékonyabbá teszik a későbbi termelést. Amikor ez bekövetkezik, a kínálati görbe lejjebb kerül, aminek következtében a fogyasztói többlet növekszik, miközben a termelési többlet sem csökken. A fogyasztói többlet növekedése azt eredményezi, hogy a folyamat az emberek általános jólétét növeli.” [153. o.]

Először is, a termelés hatékonyságának növelése jóval a tőke megjelenése előtt elkezdődött, az ásóbotról áttértek az ekére, stb. A tőke, a kapitalista termelési viszonyok nem lehetővé teszik a hatékonyságnövekedést, hanem kikényszerítik. Hogy ez miért lényeges különbség, azt akkor érthetjük meg igazán, ha belegondolunk, mit jelent, miben nyilvánul meg ez a hatékonyságnövelés. A hatékonyság a kapitalista cégek számára költséghatékonyságot jelent. Tehát ha egy új géppel ugyanakkora csereértéket képviselő termék megtermeléséhez kevesebb munkás kevesebb munkaideje szükséges, akkor ez hatékony a tőke számára. Akkor is hatékony, ha a termék rákkeltő lesz, ha a gyártás folyamán mérgező anyagok tonnái kerülnek ki a levegőbe vagy a vizekbe, akkor is, ha gyakrabban sérülnek meg, ill. rokkannak meg a munkások, akkor is, ha családok mennek tönkre, ill. élnek nyomorban az alacsony bérek, a munkanélküliség, a munkahelyi balesetek stb. miatt, akkor is, ha megváltozik a föld éghajlata, ha az egész emberiség léte veszélybe kerül. Ezekkel nem kell számolni, mint ahogy azt Mérő is elismeri:

„[...] a befektetői döntések meghozatalakor hozam mellett a kockázattal is számolni kell. A lényeg azonban az, hogy a közgazdaságtan szemlélete szerint pusztán ezekkel kell számolni, és semmi egyébbel sem. A fogyasztói vagy termelői döntések esetében csakis a haszonnal és a költségekkel kell számolni, a befektetői döntése esetében pedig csakis a hozam és a kockázat játszik szerepet.” [177. o., kiemelés tőlem]

Tehát Mérő (és az uralkodó közgazdasági és jogi paradigma) természetesnek veszi, hogy a gazdasági tevékenység okozta károkért sem a befektetők, sem a termelők, sem a fogyasztók nem felelősek. Kérdés, hogy akkor ki a felelős?

Természetesen olyan hatékonyságnövelő intézkedések/találmányok is szép számmal vannak, amik csökkentik a negatív externáliákat, azonban jelenleg úgy néz ki, hogy ezek pozitív hatását egyetlen típusú negatív externália, az üvegházhatású gázok kibocsátása miatt bekövetkező éghajlatváltozás következményei messze felül fogják múlni.

Visszatérve arra, hogy a tőke a fogyasztói többleten keresztül növeli a társadalom jólétét, érdekes megfigyelni, hogy Mérő szerint kikből áll a társadalom:

befektetőkből, a termelőkből és fogyasztókból. Azonban termelők alatt nem a munkásokat érti, hanem azokat, akik a termeléssel kapcsolatos döntéseket meghozzák! Azok a személyek, akik ténylegesen megtermelik a javakat, nem tartoznak a társadalomba: nincsenek érdekeik, nem érdemes foglalkozni velük. Ők a könyvben egyetlen módon bukkannak fel: fizetésük költségként jelenik meg a számításokban. Fel sem merül, hogy itt emberekről van szó, akiknek mint termelőknek is lehetnek szükségleteik és igényeik. Pedig ezt általában belátják még azok az emberek is, akik egyébként elfogadják a kapitalizmust. Egy pszichológus szerint például:

„A munkahelyi kontroll egészségre gyakorolt hatását már régóta kutatják, és szoros kapcsolatot fedeztek fel a kontroll mértéke, valamint a szívinfarktus gyakorisága között. Az alacsony kontroll elősegíti a szívbetegségek kialakulását, mégpedig a stressz által, amit nem maga a munka okoz, hanem az az élmény, hogy az egyén nem képes helyzetét és lehetőségeit saját kontrollja alatt tartani...” [5]

Termékeik árát a cégek úgy is próbálják csökkenteni, hogy csökkentik a munkások bérét, ill. növelik a munka intenzitását (ami általában növeli a stresszt). Tehát amit a munkások nyernek, mint fogyasztók, azt gyakran elvesztik, mint termelők. Persze a termelő munkások és a fogyasztó „nép” különválasztása nem ritkaság a kapitalista közgazdaság-tankönyvekben.

A fejlettebb országokban a szervezett munkásság kiharcolt néhány jogot (munkanélküli segély, munkavédelmi intézkedések, bizonyos korlátozott sztrájkjog...), de ezt egy kapitalizmusról szóló könyvben felesleges emlegetni: még a végén megjönne a proli olvasók kedve a szervezkedéshez. Hiszen olyan buták, még azt sem látják, hogy a tőkefelhalmozás „az emberek általános jólétét növeli”. Mit számít akkor egy-két levágott ujj, egy infarktus, vagy hogy nem tudjuk kifizetni a gázszámlát! Az emberiség jóléte a tét!

Ezek után már végképp naiv lenne elvárni, hogy megkérdőjelezze azt, hogy a fogyasztás növekedése ökológiai szempontból fenntartható. A könyvben csupán egyetlenegy helyen ír arról az ámokfutásszerű pusztításról, amit a kapitalista termelés és fogyasztás okoz az élő rendszerekben, a 90. o. lap alján: „Ha például a környezet szennyezése komolyan fenyegeti az ember mint biológiai lény fennmaradását, és ezzel a mémekét is, kialakulhat és elterjedhet a környezetvédelem mémje - és ez meg is történt”. Ezzel a téma számára le van zárva. A környezet szennyeződik, a környezetvédelem mémje pedig megmenti az emberiséget. A kedves olvasónak csak néznie kell, mint a moziban.

Az, hogy nem különösebben érdekli pl. a fajok pusztulása, az ő nézőpontjából persze logikus: ha a vállalatok is élőlények, akkor az, ha fejlődésük és növekedésük közben kipusztítanak más élőlényeket, egy természetes folyamat, végső soron erről szól az evolúció. Ebben a világban az erősebb győz, és a gyengébb elpusztul, a győzelem egyben biztosíték arra, hogy a győztes magasabb rendű, értékesebb, mint a vesztes, utóbbit felesleges sajnálni, célszerűbb inkább gyorsan elfelejteni, hasonlóan a kapitalizmus által (pl. a gyarmatokon) kiirtott százmilliókhoz. Azonban jó esély van rá, hogy a Mérő által oly lelkesen magasztalt élethalálharc globális szinten az egész civilizációt (vagy akár az emberi életet) megsemmisítő atomháborúhoz vezet. Csakhogy ez az állítólag a világot irányító (és pusztulásba taszító) replikátorok (gének, mémek, mónok) nagy részét is kiirtaná, holott azok épp túlélésük és szaporodásuk miatt juttatták azt ide. De nem baj, ha az elmélet elég szép, a valósággal nem muszáj foglalkozni.

Később Mérő is elismeri, hogy ez a rendszer sok esetben igazságtalan, de érdekes megfigyelni, hogy mit is ért ez alatt:

„Ha a szükségletek merevek, akkor előfordul, hogy a társadalom ugyan meg tudja termelni mindenkinek a szükségleteit, mégsem tudja mindenki kielégíteni azokat. Csakhogy a valóságban a szükségletek sohasem ilyen merevek, és a piacgazdaság lehetőséget ad mindenkinek arra, hogy saját személyére szabottan határozza meg, milyen szükségleteket mivel tud és akar szükség esetén helyettesíteni. Ebben senki mással nem kell egyeztetnie.” [147. o.]

Tehát a világ így működik: napi néhány tízezer ember úgy dönt, hogy az ő táplálkozási szükségleteit nem kell kielégíteni és így éhen hal. Pedig minden bizonnyal rengeteg valóságos lehetőséget adott neki a piacgazdaság! A jelenség másik lehetséges magyarázata: mivel mindenkire igaz az, hogy lehetősége van arra, hogy egyik szükségletét a másikkal helyettesítse, aki ezt nem teheti meg, mert nincs pénze, az nem tartozik bele a mindenkibe, azaz nem is ember. Miután láttuk, mennyire fontosak neki a munkások, akik végeredményben a fogyasztási cikkek és a tőkét termelik, ezen már igazán nem lepődhetnénk meg.

Mérő (és sok közgazdász) szerint a piacgazdaság optimális abban, hogy a holtteher-veszteségek minimálisak, azaz például a termelőknek (pontosabban a termeltetőknek) nem kell feleslegesen raktározniuk, a vásárlóknak pedig nem kell vásárláskor hosszú sorokat kiállni, mivel nincs hiány. Sőt,

„A piacgazdaság nemcsak abban az értelemben optimális, hogy a termelőket és a fogyasztókat is megszabadítja a holtteher-veszteségektől, hanem abban is, hogy a társadalmat megszabadítja a folyamatos egyeztetés és az elosztás költségeitől. Nem kell a szükségletek felmérésével központilag bíbelődni, és a megtermelt javak elosztásával sem.” [147. o.]

Azt, hogy nincs megszervezve társadalmi szinten, hogy miből mennyit termeljenek, úgy hívják, hogy a termelés anarchiája:

„De valamennyi, árutermelésen nyugvó társadalomnak az a sajátossága, hogy benne a termelők elvesztették az uralmat saját társadalmi vonatkozásaik felett. [...] Egyikük sem tudja, mennyi kerül cikkéből a piacra, mennyire van belőle egyáltalán szükség, [...] kihozza-e belőlük a termelési költségeit vagy egyáltalában el tudja-e adni. A társadalmi termelésben anarchia uralkodik.” [6]

Azzal, hogy ez a megszabadítás, vagyis a termelés anarchiája milyen problémákat okoz a társadalomban, Mérő cégvezető úr nem foglalkozik. Nem érdekli még az sem, hogy rengeteg vállalkozó él emiatt létbizonytalanságban: bármikor kiszoríthatják a piacról, bármikor tönkremehet. Hogy hányan lesz emiatt gyomorfekélye, infarktusa, agyvérzése, hány árvát hagynak maguk után, ez lényegtelen, hiszen megszabadultunk és ez mindent megér! Ezek után persze már hiába várnánk el tőle, hogy a vállalkozások alkalmazottaiért, holmi párszáz millió emberért (a proletárokért, azaz értünk) aggódjon, hiszen láttuk, hogy számára ezek lényegében nem léteznek, csak bérköltségként jelentkeznek.

Ugyanakkor Mérő azt is elfelejti, hogy a piacgazdaságban is nap mint nap milliók állnak sorba, pl. a pénztáraknál és a bankokban. Emellett rengeteg – és egyre több – ember foglalkozik azzal, hogy meggyőzze a többit, hogy megvásároljon bizonyos termékeket (reklámszakemberek, biztosítási ügynökök, stb.) Az, hogy ez optimális, pusztán ideológia, a közgazdászok legfeljebb a kapitalizmuson belüli alternatívákkal tudják összehasonlítani a jelenlegi gazdasági rendszert. Másrészt nem attól nem kell sorban állni órákat egy árucikkért, mert a piacgazdaság optimális, hanem mert túltermelés van (a fizetőképes kereslethez képest), ami pl. egy központosított (államkapitalista) tervgazdaságban is előfordulhat és bizonyos árucikkekből elő is fordult. Persze polihisztorunk azt sem tartja érdemesnek megemlíteni, hogy ez a túltermelés milyen pazarlással jár (pl. kávéval fűtöttek mozdonyokat, vagy, hogy közelebbi példával éljek, lejárt szavatosságú kozmetikai cikkek tonnáit égetik el veszélyeshulladék-égetőkben a „rendszerváltás utáni” Magyarországon, persze ez a pusztítás közgazdasági értelemben termelésnek számít, ez pedig, mint Mérőtől

megtudhattuk, a társadalom jólétét növeli). Összegezve:

„[...] a munkaeszközök gazdaságosabbá tétele már eleve egyszermind a munkaerő legkíméletlenebb elpocsékolásává és a munkafunkció normális előfeltételeinek megrablásává válik [...] egyesek túldolgoztatása mások foglalkoztatásnélküliségének az előfeltételévé lesz [...]” [7]

De persze az sem egészen igaz, hogy nem kell az egyeztetéssel és a szükségletek felmérésével bíbelődni, hiszen számos cég végez piackutatást, mielőtt egy új terméket bevezetne. Csakhogy a piaczgazdaságban egyrészt az embereknek nem fűződik érdekük, hogy ezt komolyan vegyék, és ténylegesen elgondolkozzanak a szükségleteiken, másrészt a konkurens cégek egymás tervezett lépéseiről sem feltétlen tudnak, ez az egyeztetés igencsak távol áll a tökéletességtől.

A 231-232. oldalon Mérő arról ír, hogy a pénz csinálása sok embernél belső motiváció tud lenni, tökéletesen azonosulni lehet ezzel a feladattal, könnyű flow állapotba jutni, azaz egyfajta boldogságforrásként funkcionál, természetesen, ha nem azért csinálják a pénzt, hogy elköltsék, hanem hogy fialtassák, azaz tőkeként működtessék. Tehát ezen emberek számára a pénz nem eszközként, hanem célként jelenik meg. Hogy ennek elvegye az élet, pár oldallal később szabadkozni kezd:

„[...] nem gondolom, hogy indokolt lenne megvetően a mammon szolgáinak vagy imádóinak tekinteni a befektetőket. Egyszerűen csak annyi történik, hogy a mónok külső természeti mechanizmusokként használják a pszichológiai mechanizmusainkat. Így érik el, hogy a legígéretesebb üzleti tervekben kódolt gazdasági élőlények ténylegesen létre is jöjjenek; ezáltal biztosítják a mónok a saját reprodukciójukat.”, kisarkítva, „[...] nem az üzletember szüli az üzleti lehetőséget, hanem az üzleti lehetőség szüli a megvalósítóját, aki őt életre lehel.” [334. o.]

Dawkins nyomán **Mérő számára az ember pusztán egy gép: a gének túlélőgépe. Egy automata, amit különféle mechanizmusok irányítanak. Így viszont felelőssége sem lehet: ez az elmélet alkalmas arra, hogy ne kelljen lelkiismeret-furdalást érezni a kapitalista társadalomban előforduló embertelenségek miatt** (Persze ha az ember gép, mit nevezhetünk egyáltalán embertelennek?), igazolás lehet arra, hogy nem teszünk semmit, hogy ezeket megszüntessük, vagy legalábbis csökkentsük. Nyugodtan élvezhetjük vagyionunkat, amíg mások fagyhalált halnak az utcán. Maga Mérő nevezi (más pszichológusok nyomán) az ilyen elhárító-mechanizmusokat racionalizálásnak. Erre teszi fel a koronát a következő mondatokban:

„A gazdaság működése nem afféle emberi alkotás, amit az ember egyszerűen lecserélhet valami másra, valami olyanra, amit jobbnak gondol. A gazdaság szereplői is a darwini evolúció termékei, rájuk is vonatkozik a biológia logikája. A gazdaság működésébe való beavatkozás ugyanolyan katasztrofális lehet, mintha a biológiai élet működésébe avatkoznánk be önkényesen. [...] Az evolúciót nem helyettesítheti semmilyen emberi bölcsesség és előrelátás, sem egyéni, sem kollektív” [338. o.]

Íme, itt láthatjuk a könyv legfőbb üzenetét: a törvények, amelyek szerint a gazdaság és a társadalom működik, örök és megváltoztathatatlan természeti törvények, feltárásuk a tudomány dolga. Az általuk szabályozott folyamatokba emberi halandó ne avatkozzon bele, mert katasztrófákhoz vezethet. Nos, senki sem vitatja, hogy a beavatkozás katasztrofális is lehet, de **Mérő azt sugallja, hogy minden próbálkozás hiábavaló, sőt, bűn. Minden úgy jó, ahogy van.**

Ez a gondolkodásmód nem új, hanem nagyon is régi:

„Abban az érdeklődésben, amellyel ti a magatok termelési és tulajdonviszonyait történelmi, a termelés fejlődésében átmeneti viszonyokból örök természeti és észtörvényekké változtatjátok át, osztoztok minden létűnt uralkodó osztállyal” [8]

Az ókori fáraóktól a középkori királyokig az elnyomók azzal próbálták igazolni uralmukat, hogy az a rendszer, amelyben ők az urak, természetes, isteni eredetű, aki ez ellen lázad, Isten (vagy az istenek) ellen lázad és pokolra jut. A mai burzsoázia is természetesnek tekinti a kapitalista rendet, csak a felvilágosodás óta a legitimációs ideológiában a vallás helyét a tudomány vette át. **Aki a kapitalizmus ellen lázad, az ésszerűség ellen lázad – mondja a burzsoázia, és jeles tagja, Mérő úr.**

(Felmerül azonban a kérdés: mi van akkor, ha a gazdaság szereplői akarnak beavatkozni a biológiai evolúcióba, pl. génmanipulációval. Ha ezt nem hagyjuk, beavatkozunk a gazdaság működésébe, ha hagyjuk, a biológia működésébe avatkozunk bele.)

Amit itt láthatunk, az a természet- és társadalomtudományok összemosása, ill. ezek felhasználása ideológiai, politikai célokra. Mivel a természet- és műszaki tudományok a technikai fejlődésen keresztül a mindennapokban is demonstrálják működőképességüket, van egyfajta hitelük az emberek szemében. Ezt a hitelt használják fel a Mérő-féle ideológusok annak a rendszernek az igazolására, amelynek ők haszonélvezői. (Egy tisztességes „objektív” természettudós ez ellen a manipuláció

ellen hevesen tiltakozna.)

Ez után Mérő nem állhatja meg, hogy bele ne rúgjon azokba, akiknek nem tetszik az a rendszer, ami neki (és pénztárcájának) oly kedves:

„A globalizáció ellen lázadni ugyanolyan értelmetlen, mintha a genetikai kód ellen lázadnánk, mert léteznek szünyogok.” „meg sem kíséreljük egzaktul definiálni a globalizáció fogalmát [...] ahány szerző, annyi definíció [...] Témánk szempontjából nézve a globalizációnak az a jellemzője a legérdekesebb, hogy a világ bizonyos értelemben egységesedik.” [372. o.]

Mérő eljárása világos: elmondja, hogy egy sok értelemben használt kifejezés, a globalizáció szerinte mit jelent, milyen jelenségeket takar, ez után burkoltan feltételezi, hogy a globalizáció-ellenes, ill. globalizáció-kritikus mozgalom ez ellen lázad, így rögtön bizonyítva látja, hogy itt csökkent képességű emberekről van szó. Két lehetőség van. Vagy nem vette a fáradságot, hogy utána nézzen, pontosan mi is a problémájuk azoknak, akik az úgynevezett globalizáció ellen lázadnak, holott erről rengeteg anyag van a világhálón is. A másik lehetőség, hogy szándékosan, tudatosan próbálja lejáratni ezt a mozgalmat, mivel úgy érzi, hogy hátrányosan befolyásolhatják tőkénének felhalmozását. **Mindenesetre kíváncsi lennék, hogy vezetné le Mérő a mónok evolúciójából az IMF, a Világbank vagy a WTO létrejöttét és működését úgy, hogy a levezetés során bizonyítja, hogy kizárt ezen szervezetek megszüntetése vagy olyan (megreformált) szervezetek kialakulása, amilyenekért számos „globalizáció-ellenes” vagy „globalizáció-kritikus” aktivista küzd.** Azonban nemcsak egy maroknyi aktivistának, hanem az emberek óriási tömegeinek is problémái vannak a globális kapitalizmussal. Így Mérőnek is el kell ismernie, hogy lehetnek bennünk – természetesen irracionális – ellenérzések vele szemben:

„Nem csoda hát, ha arctalannak érezzük a globális tőkét [...] Nem csoda, ha sok embert nyomaszt ez az arctalan, ismeretlen természetű, de mégis lépten-nyomon érzékelhető hatalom” [387. o.]

Érdekes módon fel sem merül benne, hogy kinek az érdekében működik ez az arctalan és még Mérő szerint is önző hatalom. Mi a garancia arra, hogy öntudatlan tevékenysége az emberiség érdekét szolgálja, különösen hosszútávon?

Mivel a társadalom evolúciója miatt az ember életkörülményei gyorsan változnak, az ember is változik, Mérő egyenesen azt veti fel, hogy az új társadalomhoz, az információs társadalomhoz egy új faj, a homo informaticus tartozik, amely már

másként fog gondolkodni (nem tartja ijesztőnek vagy nyomasztónak a globális tőkét) és gyorsabban alkalmazkodik az újdonságokhoz:

„Lassanként megtanulunk együtt élni a glocalizációval, megtanuljuk használni lokális előnyeit, és nem foglalkozunk a mögötte megbúvó, számunkra áttekinthetetlen globális struktúrákkal. A homo informaticus számára mindez már teljesen természetes lesz, [...]” [386. o.]

Íme, a tőke ideális világában létrejön egy új, fejlett embertípus, amely már nem foglalkozik azzal, ki hozza a döntéseket a feje fölött, nem politizál, nem üti bele az orrát csintalan gyerekként a kapitalista nénik és bácsik tevékenységébe. Azok az öslények, akik még hajlamosak ilyen kontárkodásra, már kimentek a divatból, nemsokára ki is halnak. Az új übermensch passzívan átadja magát a fogyasztás (és a munka, ha van neki) örömeinek, felelősséget nem érez, tudata pusztán a saját közvetlen környezetéig terjed ki. És eljön a Szép új világ, a tőkések és politikusok álma: az állampolgár-gépek engedelmes csavarjai a nagy gépezetnek, nem tesznek fel felesleges kérdéseket, nem beszélnek vissza, hanem boldogan szolgálják a profittermelést:

„[...] megélhetésünk érdekében a pénz (pontosabban: a mónok) szolgálatára is elszegődtünk. [...] A pénz túlélőgépeinek nemcsak szolgálata, hanem a létrehozása és működtetése is flow-t eredményezhet, más szavakkal: boldogságforrás tud lenni”

„A replikátorok rajtunk keresztül folytatják folyamatos harcukat a saját túlélésükért. Ha jól működünk, a minket felépítő, bennünk élő, általunk szolgált replikátorok megjutalmaznak minket azzal, hogy tanúi lehetünk sikerüknek. Az ember olyan lény, aki boldog tud lenni pusztán attól is, hogy részt vehet ebben a színjátékban, és attól is, hogy élete folyamán nézheti, mint egy mozit, a replikátorok szakadatlan küzdelmét.” [389. o.]

Tehát az ember nem attól boldog, hogy pl. harmóniában él, hogy szeretetteljes kapcsolatai vannak más emberekkel, leküzdö elidegenedtségét, mint ahogy azt egyes érzélgős és irracionális emberek gondolják. Ugyan, az ilyesmi Mérő modelljében feleslegesek, mi több, értelmezhetetlenek. Hiszen mennyivel nagyobb és reálisabb boldogság, valóságos isteni kegy az, hogy szolgálhatjuk a világot irányító replikátorokat, sőt, tanúi lehetünk sikerüknek!

Vagy esetleg a kedves olvasó is sivárnak és vigasztalannak találja ezt a szép, új világot? Akkor bizonyára a kihalásra ítélt öslények kategóriájába tartozik, az

evolúció vesztesei közé.

Velünk ellentétben azonban Mérő túlélőgép tesz arról, hogy a nyertesek közé tartozzon: többek között könyveket ír azért, hogy meggyőzze az embereket arról, hogy fogadják el azt a rendszert, amiben ő épp nyeresre áll; fogadják el a kapitalizmust, a kiszolgáltatott helyzetüket, azt, hogy csak eszközök a profittermelés számára.

Hivatkozások:

A csak oldalszámmal jelzett idézetek Mérő László Az élő pénz (Tericum, 2004) című könyvből valók.

[1] Engels, Anti-Dühring, Marx és Engels válogatott művei, III. kötet (Kossuth, 1977), 312. o.

[2] Marx, A Tőke (Szikra, 1949), 797. o.

[3] uo. 774. o

[4] uo. 52. o. 13. lábjegyzet

[5] Pikó Bettina, Kultúra, Társadalom és Lélektan (Akadémiai kiadó, 2003), 76. o.

[6] Anti-Dühring, 311. o.

[7] Anti-Dühring, 313. o.

[8] Marx-Engels, A kommunista kiáltvány (Kossuth, 1976), 63. o.

1 hozzászólás

Szerző: Alterina Közzétette 16:28- kor

Címkék: pénzhéség mérő lászló

